

Maciej Bialecki

Stowarzyszenie Pamięci Powstania Warszawskiego 1944

Komandor dr Adam Unieszowski (1890–1969)**Słowa kluczowe**

Adam Unieszowski, Powstanie Warszawskie, Marynarka Wojenna, Szpital Morski, Stalag XX A w Toruniu

Streszczenie

Komandor dr Adam Unieszowski ps. „Julian” (1890–1969) brał udział jako lekarz w I wojnie światowej i jako szef sanitariatu armijnego w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 roku. W II RP był zawodowym wojskowym. W latach 1932–1939 był komendantem Szpitala Morskiego Marynarki Wojennej w Gdyni-Oksywiu. We wrześniu 1939 roku pełnił funkcję Szefa Sanitarnego Marynarki Wojennej RP, po czym trafił na kilka miesięcy do niewoli, do Stalagu XX A. W czasie Powstania Warszawskiego był komendantem szpitala polowego AK na Grochowie. Po wojnie wrócił do Marynarki Wojennej na stanowisko szefa oddziału chirurgicznego Szpitala Marynarki Wojennej. Odszedł ze służby z powodów politycznych w 1949 roku.

Wśród lekarzy Powstania Warszawskiego pojawia się tajemniczy dr Adam Uniszewski ps. „Julian”, niefigurujący w przed- ani powojennych rocznikach lekarskich¹. Sytuację wyjaśnił artykuł Jana Tyszkiewicza w „Kronice Warszawy”: „Szefem szpitala [w budynku Instytutu Weterynarii przy ulicy Grochowskiej 272 – MB] był komandor

¹ H. Sztandau, *6. Obwód Armii Krajowej Praga*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2010, s. 398; H. Jędrzejewska, *Lekarze Powstania Warszawskiego*, <https://www.tlw.waw.pl/lista-lekarzy-i-medykow-pelniacych-obowiazki-lekarzy-w-powstaniu-warszawskim-1944-t-v/> [dostęp: 28.09.2022]; *Encyklopedia Medyków Powstania Warszawskiego*, <https://lekarzepowstania.pl/osoba/adam-uniszewski-julian/> [dostęp: 21.09.2023].

Adam Unieszowski (ps. »Julian«)². Lecz skąd komandor Marynarki Wojennej w 1944 roku na Grochowie? W stosunkowo obszernym artykule o powstańczym szpitalu przy Grochowskiej jego komendantowi autor poświęcił tylko krótką wzmiankę.

Adam Jan Józef Unieszowski urodził się 5 lipca 1890 roku w Dankowie (obecnie powiat kłobucki) jako syn Juliana i Ewy Unieszowskich. Ojciec Julian (ur. 24 maja 1866, zm. 1939), pochodzący z rodziny powstańców styczniowych, był nauczycielem szkoły powszechnej, który za nauczanie w języku polskim trafił po rewolucji 1905 roku na trzy miesiące do carskiego więzienia. Współpracował z tygodnikiem „Zaranie” i ruchem zaraniarskim. W wolnej Polsce był dyrektorem szkoły i radnym w ówczesnej wsi Widzew (obecnie Widzew Wschód). Brat Jan (ur. 21 stycznia 1896, zm. 25 czerwca 1977), łódzki farmaceuta, po kampanii wrześniowej odbytej w stopniu podporucznika, trafił do Oflagu VI E Dorsten³ i Oflagu VI B Dössel. Matka Ewa (ur. 11 grudnia 1865, zm. 1949; wg akt stanu cywilnego Anna⁴) po wojnie mieszkała w Łodzi, prawdopodobnie u córki Reginy, jednej z dwóch sióstr Adama.

Adam w latach 1901–1909 uczęszczał do ośmioklasowego Łódzkiego Gimnazjum Męskiego, a w 1910 roku wstąpił na Wydział Lekarski Uniwersytetu św. Włodzimierza w Kijowie. Studia, tuż przed końcem, przerwała mu wojna.

Od 1 maja 1915 do 27 marca 1918 roku służył w armii rosyjskiej. Początkowo (do 2 września) pracował jako młodszy lekarz w Punkcie Ewakuacyjnym nr 57 w Kijowie, a od 3 września 1915 do 9 maja 1916 roku był młodszym lekarzem Wojenno-Sanitarnego Pociągu nr 701. Od 10 maja 1916 do 11 lutego 1917 roku służył w 262 Groźnieńskim Pułku Piechoty 66 Dywizji Piechoty, w którym był młodszym lekarzem pułku i lekarzem batalionu. Brał wtedy udział w bojach na froncie turecko-rosyjskim nad Eufratem, podczas których 17 lipca 1916 roku doznał kontuzji ramienia, trafiony odłamkiem granatu. Ostatni przydział to 12 Kaukaski Batalion Saperów (12 lutego

² J. Tyszkiewicz, *Powstańczy szpital i punkt opiekuńczy w Instytucie Weterynaryjnym na Grochowie (1 sierpnia–20 września 1944)*, „Kronika Warszawy” 2014, nr 1, s. 80–91.

³ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej: CAW), sygn. II.56.2744; Wojskowe Biuro Badań Historycznych, sygn. II.52.1.

⁴ Archiwum rodzinne, Odpis skrócony aktu zgonu Adama Unieszowskiego.

1917–4 stycznia 1918, jako lekarz batalionu), z którego został odkomenderowany do Kijowa, na Uniwersytet św. Włodzimierza w celu dokończenia studiów, co osiągnął w dniu 14 czerwca 1918 roku.

W drodze do Polski w październiku 1918 roku został przez niemieckie władze okupacyjne wtrącony na trzy dni do twierdzy brzeskiej. Wrócił do kraju 14 października i zaczął pracę jako lekarz miejscowy w szpitalu Anny Marii w Łodzi (15 października 1918–1 lipca 1919). Wkrótce został powołany do Wojska Polskiego, gdzie uznano mu stopień porucznika, ale musiał przejść przez Szkołę Aplikacyjną Korpusu Oficerów Służbowych przy Szpitalu Ujazdowskim w Warszawie (10 stycznia–12 kwietnia 1922). Dwukrotnie (1919 i 1933) przeszedł też kurs przeciwgazowy. W międzyczasie (13 lipca 1921) nostryfikował dyplom z Kijowa na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego.

Początkowo często zmieniano mu przydział. W stopniu porucznika był lekarzem batalionu w 4 Batalionie Saperów w Łodzi (21 lutego–13 września 1919), lekarzem kursu bakteriologii i higieny w Laboratorium Bakteriologicznym Naczelnego Dowództwa Lwów (14 września 1919–12 stycznia 1920), referentem higieny i kierownikiem Pracowni Bakteriologii w Ekspozyturze Okręgu Generalnego Lublin w Kowlu (13 stycznia–9 lipca 1920) oraz zastępcą komendanta Pracowni Bakteriologii Dowództwa Okręgu Generalnego Lublin (10 lipca–27 sierpnia 1920). Zaliczył wtedy kurs bakteriologii i higieny na Uniwersytecie Lwowskim (13 sierpnia–5 września 1919). Te zainteresowania mikrobiologiczne bardzo mu się przydały w dalszej pracy chirurga, gdy wprowadzano krwiodawstwo do lecznictwa. Następnie był referentem higieny (szefem sanitariatu) Dowództwa 3 Armii (28 sierpnia 1920–6 lutego 1921) z awansem na kapitana, Dowództwa 4 Armii (7 lutego–17 czerwca 1921) i Dowództwa 2 Armii (18 czerwca–7 października 1921; był zatem bliskim współpracownikiem ówczesnego gen. por. Edwarda Śmigłego-Rydza, dowodzącego wtedy 2 Armią) oraz zastępcą szefa sanitariatu Ekspozytury Dowództwa 2 Armii (8 października–9 grudnia 1921).

Kolejne pięć lat spędził we Lwowie jako ordynator oddziału chirurgicznego 6 Szpitala Okręgowego WP (10 grudnia 1921–10 marca 1926) i hospitant oddziału położniczo-ginekologicznego Szpitala Powszechnego (7 grudnia 1925–28 lipca 1926). Przeszedł wtedy szkolenie w chirurgii klinicznej pod kierunkiem prof. Romualda Węglowskiego w 6 SO (1921–1926) i szkolenie w ginekologii i położnictwie

w Szpitalu Powszechnym (kwiecień–wrzesień 1926). Następnie dwa lata, z awansem na majora, służył w 2 Szpitalu Okręgowym WP w Chełmie Lubelskim jako starszy ordynator oddziału chirurgicznego i pododdziału położniczo-ginekologicznego (11 marca 1926–6 lipca 1928). W Chełmie prowadził także prywatną praktykę w zakresie „chorób chirurgicznych i kobiecych” przy ul. Lubelskiej 23⁵.

Przez cały ten czas utrzymywał naukowy kontakt z warszawskimi klinikami uniwersyteckimi, dlatego gdy w 1928 roku przeniesiono go do Warszawy na stanowisko hospitant-ordynatora oddziału chirurgicznego 1 Szpitala Okręgowego WP (lipiec 1928–1 stycznia 1929), skorzystał z okazji i pracując jako asystent w II Klinice Chirurgicznej Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego, ukończył szkolenie chirurgii brzusznej (2 stycznia–kwiecień 1929). Wcześniej w 1 SO ukończył kurs chirurgii kostnej i ortopedii (1 października 1928–1 stycznia 1929). Wykorzystując nawiązane kontakty, w 1934 roku ukończył jeszcze kurs chirurgii urazowej w Instytucie Chirurgii Urazowej w Warszawie.

Po niecałym roku pobytu w stolicy znowu wyjechał na wschód: został kierownikiem oddziału chirurgicznego z pododdziałem położniczo-ginekologicznym 9 Szpitala Okręgowego WP w Brześciu nad Bugiem (kwiecień 1929–22 marca 1932).

W 1932 roku przeszedł do Marynarki Wojennej. Zamieszkał z rodziną w Gdyni przy ul. Świętojańskiej 53, w eleganckiej kamienicy Stankiewicza. W dniu 23 marca został pierwszym komendantem świeżo oddanego do użytku Szpitala Morskiego w Gdyni-Oksywiu przy ul. Grudzińskiego 4. Szpital był bardzo nowoczesny, miał pracownię rentgenowską, laboratorium kliniczne, ambulatorium z przychodnią dentystryczną, aptekę, kostnicę i prosektorium. Na oddziałach działała sygnalizacja świetlna. Sale chorych były radiofonizowane, a chorzy dysponowali indywidualnymi słuchawkami⁶. Jednocześnie

⁵ W.A. Kozłowski, *Sklepy, hotele, kina, restauracje, banki, krawcy, lekarze, piekarnie, browary, gorzelnie, piwiarnie, cukiernie, lodziarnie, firmy, fryzjerzy, owocarnie, manufaktury, kawiarnie, łaźnie, apteki, szewcy, młyny, księgarnie, kioski, herbaciarnie, karczmy i inne obiekty codziennego użytku w Chełmie w latach 1918–1939*, Chełm 2020, <http://waldemarkozlowski.pl/wp-content/uploads/2020/09/sklepy.pdf> [dostęp: 28.09.2022].

⁶ K. Dęga, *Historia obiektu Marynarki Wojennej Oksywie ul. kmdr. Grudzińskiego 4*, <https://womp-gdynia.wp.mil.pl/pl/pages/tradycje-2017-01-16-6/> [dostęp: 21.09.2023].

został w Szpitalu Morskim kierownikiem (starszym ordynatorem) oddziału chirurgicznego z pododdziałem położniczo-ginekologicznym. Rozwinął też wtedy służbę krwiodawstwa Marynarki Wojennej. W 1934 roku wziął udział w rejsie ORP Wilia do Cherbourga. W 1936 roku uczestniczył w Międzynarodowym Kongresie Medycyny i Farmacji Wojskowej w Bukareszcie. Osiedliwszy się w Gdyni, podjął również pracę jako lekarz Komisji Lekarskiej i kierownik ambulatorium chirurgicznego Ubezpieczalni Społecznej (od 1 czerwca 1932 do wybuchu wojny).

W lipcu 1937 roku został Szefem Sanitarnym Komendy Portu Wojennego w Gdyni, a z chwilą wybuchu wojny objął stanowisko Szefa Sanitarnego Marynarki Wojennej. Już wczesnym rankiem 1 września na odprawie kadry sanitarnej rozdzielał zadania organizacyjne, dotyczące rozmieszczenia i obsady lekarskiej w szpitalach⁷.

Do wybuchu wojny pełnił funkcję komendanta Szpitala Morskiego⁸ (sam Unieszowski podaje w ankietach, że przestał ją pełnić z chwilą objęcia stanowiska Szefa Sanitarnego Komendy Portu Wojennego w Gdyni w 1937 roku – formalnie nie była to prawda). Kierownikiem oddziału chirurgicznego był aż do końca walk na Oksywiu 19 września, choć służba w Dowództwie Floty zmniejszyła po 1 września aktywność Unieszowskiego na oddziale⁹. Dodać należy, że sam szpital przy ul. Grudzińskiego nie odegrał w kampanii wrześniowej większej roli, gdyż był zlokalizowany zbyt blisko obiektów wojskowych, w zasięgu ostrzału artyleryjskiego z morza. W pierwszych dniach wojny szpital został przeniesiony do budynku przy ul. Morskiej, a następnie do szpitala polowego na Babich Dołach (wówczas pisano: w Babim Dole)¹⁰.

Na Babich Dołach został wzięty do niewoli. Wcześniej, nocą z 19 na 20 września, brał zapewne udział w pogrzebie płk. Stanisława Dąbka, dowódcy Lądowej Obrony Wybrzeża, który – wzorem sienkiewiczowskiego bohatera – tego dnia wydał rozkaz zaprzestania walk i popełnił samobójstwo.

⁷ A. Kolejewski, *W 76. rocznicę wybuchu II wojny światowej*, cz. 3, „Pomorski Magazyn Lekarski” 2015, nr 11, s. 11.

⁸ K. Kaczmarek, *Komendanci szpitala Marynarki Wojennej*, „Lekarz Wojskowy” 1985, t. 61, nr 11–12, s. 784–790.

⁹ A. Kolejewski, op. cit.

¹⁰ K. Dęga, op. cit.

5 lub 6 października 1939 roku Unieszowski został wywieziony do Stalagu XX A w Toruniu¹¹. W obozie pełnił funkcję polskiego lekarza w fortach VII–IX i XIII–XV. Przyczynił się do masowego zwalniania polskich żołnierzy z niewoli, wystawiając im fałszywe świadectwa lekarskie. Nawiązawszy kontakty z Polakami mieszkającymi w Toruniu, zorganizował dożywianie polskich i angielskich jeńców w Stalagu. Gdy ostatni fort XV opróżniono z jeńców polskich, których miejsce zajęli Anglicy z towarzyszącymi im lekarzami, złożył prośbę do komendanta Stalagu o zwolnienie i w dniu 1 sierpnia 1940 roku razem z trzema innymi polskimi lekarzami wyjechał do Warszawy.

W tym czasie (jeszcze w 1939 roku) jego rodzina została wysiedlona z Gdyni i trafiła do Warszawy. Unieszowski dołączył do nich w dniu 2 sierpnia 1940 roku. Mieszkali przy ul. Żymirskiego 113, żyli w bardzo złych warunkach materialnych. Dopiero 27 listopada 1940 roku Unieszowskiemu udało się uzyskać pracę w Ubezpieczalni Społecznej, gdzie został zatrudniony jako lekarz domowy, a 22 grudnia 1941 roku zaczął pracę jako specjalista chirurg w ambulatorium Obwodu IV – Praga. Pracował tam po pięć godzin dziennie, więc mógł zatrudnić się dodatkowo w lecznicy dr. Litwina przy ul. Marszałkowskiej i, okresowo, w Szpitalu Maltańskim przy ul. Senatorskiej. Pracował też jako specjalista chirurg w oddziale chorych na gruźlicę – filii Szpitala Praskiego urządzonej w oficynie Instytutu Weterynarii UW przy ul. Grochowskiej 272 i prowadził, przez dwie godziny dziennie, prywatną praktykę w swoim mieszkaniu przy ul. Żymirskiego. W ambulatorium i pozostałych miejscach pracował do 31 lipca 1944 roku.

W dniu wybuchu Powstania Warszawskiego, 1 sierpnia 1944 roku został komendantem i naczelnym chirurgiem szpitala polowego Armii Krajowej w Instytucie Weterynarii. Dotychczasowy oddział chorych na gruźlicę został przeniesiony na pierwsze piętro oficyny, a na parterze urządzono szpital na 60 łóżek z salą operacyjną wyposażoną w dobry sprzęt chirurgiczny. Przygotowanie szpitala do Powstania zaczęło się już w lipcu¹², trudno więc uwierzyć zapewnieniom Unieszowskiego, że nie należał do żadnej organizacji konspiracyjnej,

¹¹ Z. Jezierski, *Lekarze polscy na Pomorzu w okresie okupacji hitlerowskiej (1939–1945)*, „Annales Academiae Medicae Gedanensis” 2008, t. 38, s. 9–24.

¹² J. Tyszkiewicz, op. cit.

a komendantem szpitala został „z marszu” przez przypadek, zwłaszcza że zachował się jego pseudonim „Julian”. W ankiecie personalnej z 1948 roku, w której przyznał się do członkostwa w AK żony i syna Zdzisława, napisał, że nie był członkiem AK¹³, natomiast ppor. dr Władysław Gruchalski ps. „Dąb” (ur. 16 grudnia 1911, zm. 24 maja 1993¹⁴), na którego relacji oparty jest przywołany na początku artykuł Tyszkiewiczza, twierdził, iż szpital był „jednostką obsługiwaną przez zaprzysiężonych akowców”¹⁵. Rodzina podała w nekrologu, że podczas okupacji Unieszowski „opiekował się członkami wojskowego podziemia; terenem jego pracy były zakonspirowane szpitale rozrzucone w mieście i podmiejskich okolicach”¹⁶. Tym niemniej, w źródłach nie zachowały się żadne ślady jego działalności konspiracyjnej przed 1 sierpnia 1944 roku.

W pierwszych dniach sierpnia personel szpitala powstańczego stanowili chirurdzy Unieszowski i Gruchalski, cztery instrumentalistki, czterech noszowych oraz kilka pielęgniarek. Oddziałem chorych na gruźlicę, przekształconym w oddział biegunkowy, kierował dr Łamacz (prawdopodobnie Jan, ur. 18 lutego 1915, zm. 31 grudnia 1972¹⁷). Zabiegi operacyjne i opatrunki wykonywano bez przerwy w dzień i noc. Pacjentami szpitala byli Powstańcy walczący na Pradze, a później żołnierze niemieccy i sowieccy oraz ludność cywilna. Ryzyko pracy pod ostrzałem artyleryjskim przed linią frontu zwiększał fakt, że budynek szpitala nie miał schronu ani nawet piwnicy. Od 4–5 sierpnia, gdy walki powstańcze ustały, do szpitala docierali kolejni lekarze. Szpital działał nieprzerwanie do września. W dniu 12 września wkroczył do niego po raz ostatni patrol niemiecki – w takich sytuacjach pomagali operowani i leczeni w szpitalu żołnierze Wehrmachtu. Następnego dnia do szpitala weszli Rosjanie, a 20 września został zamknięty.

Dowiedziawszy się, że w wyzwolonym od Niemców Lublinie organizuje się polska Marynarka Wojenna, Unieszowski pojechał tam

¹³ CAW, TAP nr 37/52/2362.

¹⁴ Nagrobek, Cmentarz Stare Powązki, kwatera 153, rząd 5, miejsce 19.

¹⁵ J. Tyszkiewicz, op. cit.

¹⁶ *Komandor dr med. Adam Unieszowski* [opr. A. Dolatkowski], „Służba Zdrowia” 1969, nr 16, s. 2.

¹⁷ Nagrobek, Cmentarz Salwatorski w Krakowie, sektor SC2, rząd 6, nr 2.

i w dniu 27 listopada 1944 roku zgłosił się do referenta personalnego Departamentu Służby Zdrowia Resortu Obrony Narodowej. Wobec braku etatów w Marynarce, otrzymał z dniem 15 grudnia przydział do Szpitala Segregacyjnego nr 68 I Armii WP jako naczelny chirurg i szef I oddziału chirurgicznego, w stopniu podpułkownika. Szpital stacjonował w Otwocku, po 17 stycznia 1945 roku krótko w Warszawie przy ul. Koszykowej, po czym pojechał za linią frontu do Bydgoszczy. Od lipca 1945 roku Unieszowski był naczelnym chirurgiem i szefem I oddziału chirurgicznego Szpitala Polowego nr 2146 we Flatow (obecnie Złotów).

W październiku 1945 roku otrzymał przydział do Głównego Szpitala Marynarki Wojennej, mieszczącego się wówczas w Gdyni przy ul. Morskiej 89 i 91, na stanowisko szefa oddziału I chirurgicznego. W 1947 roku chirurgia i interna Szpitala Marynarki Wojennej powróciły na ul. Grudzińskiego – do budynku, w którym w 1939 roku Unieszowski rozpoczął wojnę¹⁸. Na Grudzińskiego pozostał szefem oddziału, ale nie na długo: jego bezkompromisowość sprawiła, iż postanowiono się go pozbyć przy okazji kolejnych przenosin szpitala, do Oliwy.

Zaczął się od konfliktu z nowym (od czerwca 1948) zastępcą komendanta Szpitala MW ds. polityczno-wychowawczych, kpt. Stanisławem Ordonem. Według relacji Unieszowskiego, Ordon organizował zajęcia polityczno-wychowawcze dla lekarzy w takich terminach, że trzeba było kilkakrotnie przesuwając terminy operacji, co wywoływało protesty i niezadowolenie wśród chorych „demonstrowane dość ostro w czasie obchodu lekarskiego”¹⁹. O jednej z awantur z chorymi, podczas której musiał wyjaśniać im przyczyny zmiany terminów operacji, Unieszowski zameldował komendantowi szpitala, licząc na jego interwencję.

Ordon usiłował też zmusić Unieszowskiego do wstąpienia do Koła Pracy Społecznej (KPS) – ówczesnego narzędzia indoktrynacji komunistycznej w Marynarce Wojennej. Podczas, zapewne ostrej, wymiany zdań Unieszowski oświadczył mu, że nie uważa go za swojego zwierzchnika. Na efekty długo nie trzeba było czekać. Już w sierpniowym miesięcznym „Sprawozdaniu personalnym Szpitala Marynarki Wojennej” zapisano, że Unieszowski „oficjalnie wobec

¹⁸ K. Dęga, op. cit.

¹⁹ Oświadczenie Adama Unieszowskiego, CAW, TAP nr 37/52/2362.

oficerów i pracowników cywilnych krytykuje wszystkie [sic!] posunięcia Rządu i zarządzenia w Wojsku po linii pol.-wych. Kmdr. lek. Unieszowski buntuje swoich podwładnych, poglądami swoimi zaraził większą część oddziału. (...) Skupia i faworyzuje w swoim oddziale ludzi negatywnie ustosunkowanych do Polski Ludowej”²⁰.

W dniu 19 października 1948 roku dowódca Marynarki Wojennej kontradmirał Włodzimierz Steyer skierował pismo do MON o zwolnienie Unieszowskiego z czynnej służby wojskowej. Jako proponowaną przyczynę zwolnienia podano „przekroczony wiek 58 lat”, jednak w charakterystyce oficera napisano: „Ze swych obowiązków nie wywiązuje się dostatecznie. Do obecnej rzeczywistości ustosunkowany wybitnie negatywnie. Wywiera ujemny wpływ na personel”²¹. Za tymi słowami stał zastępca Steyera ds. polityczno-wychowawczych kmdr Józef Urbanowicz (członek WKP(b), PPR i PZPR, oficer Armii Czerwonej i późniejszy szef Głównego Zarządu Politycznego WP), którego podpis również się na dokumencie znajduje. Kontradmirał Steyer, dowódca obrony Helu w 1939 roku i ojciec dwóch Powstańców Warszawskich z AK, wytrzymywał takie sytuacje do 1950 roku, gdy funkcjonariusze bezpieczeństwa aresztowali mu jednego z dowódców okrętów. Wtedy zaprotestował, po czym w trybie natychmiastowym został odwołany ze stanowiska dowódcy Marynarki Wojennej.

W dniu 1 stycznia 1949 roku Unieszowski został przekazany do dyspozycji Departamentu Personalnego MON, a 10 lutego tego roku został przeniesiony w stan spoczynku. Na jego miejsce w szpitalu inspektor Wydziału Personalnego Zarządu Polityczno-Wychowawczego MW por. Gałązka zaproponował oficera p.o. chirurga, którego główną zaletą było to, iż „aktywnie udziela się na wszystkich zebraniach KPS i tygodniowych przeglądach prasowych”²².

Unieszowski próbował się bronić przed negatywnymi opiniami, towarzyszącymi jego odwołaniu. Znajdujące się aktach jego kilkustronicowe „Oświadczenie” z 22 stycznia 1949 roku zostało jednak opatrzone opinią szefa Oddziału Personalnego MW kmdr. ppor. Michała Łuczeczki: „Znany ogólnie w Marynarce Wojennej ze swych

²⁰ Wyciąg ze sprawozdania personalnego Szpitala Marynarki Wojennej za miesiąc sierpień 1948 r., CAW, TAP nr 37/52/2362.

²¹ CAW, TAP nr 37/52/2362.

²² Wyciąg ze sprawozdania personalnego..., CAW, TAP nr 37/52/2362.

reakcyjnych przekonań, w chwili odejścia z MW [1949] twierdził, że w dalszym ciągu jest zwolennikiem b. PSL Mikołajczyka. W ciągu trzech lat służby w odrodzonej MW drwił i ironizował każde zarządzenie Zarządu Polityczno-Wychowawczego, demonstracyjnie wrogo oddziaływując na otoczenie”²³.

W 1950 roku funkcjonariusze bezpieczeństwa wykryli w Marynarce Wojennej „spisek komandorów”, zakończony kilkoma wyrokami śmierci dla oficerów wywodzących się z II RP. Z perspektywy tych wydarzeń można ocenić, że Unieszowski miał szczęście, uniknąwszy najgorszego.

Po zwolnieniu z wojska Unieszowski pracował w cywilnych ambulatoriach chirurgicznych i w komisjach lekarskich. Nie zachowały się informacje, w jakich instytucjach pracował. Praktykował też prywatnie jako specjalista chirurg – mieszkał w Gdyni przy ul. Świętojańskiej 36. Wydaje się, że po odwilży, w 1957 roku, ubiegał się na Pomorzu o jakieś stanowisko objęte tzw. nomenklaturą, gdyż do Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku przesłano wówczas sporządzoną przez szefa Departamentu Personalnego Ministerstwa Obrony Narodowej płk. Józefa Turskiego opinię o Unieszowskim: „Swoim postępowaniem w służbie wojskowej wywierał ujemny wpływ na podległych mu pracowników i otoczenie. Do obecnej rzeczywistości (...) był ustosunkowany wybitnie negatywnie. Krytykował wszelkie posunięcia Rządu oraz zarządzenia w Wojsku po linii polityczno-wychowawczej”²⁴. Turski wyrobił sobie tę opinię nie tylko na podstawie oficjalnych akt personalnych komandora, ale i donosów, jakie dostawał na jego temat, według których np. Unieszowski rzekomo wyraził się: „no i cóż wy powiecie o tym jednolitym froncie [klasy robotniczej], cóż wy pokażecie, jaka moc będzie tego jednolitego frontu?” – o czym z całą powagą w październiku 1948 roku pod klauzulą „ściśle tajne” informował Turskiego szef Oddziału II Głównego Zarządu Polityczno-Wychowawczego ppłk Cygan (w zastępstwie)²⁵.

Na tym zapewne starania Unieszowskiego o pracę na kierowniczym stanowisku zapewne się zakończyły. Zmarł 13 marca 1969 roku w Gdyni. Spoczywa na Starym Cmentarzu w Łodzi przy ul. Ogrodowej.

²³ Oświadczenie Adama Unieszowskiego, CAW, TAP nr 37/52/2362.

²⁴ CAW, TAP nr 37/52/2362.

²⁵ Pismo [?].0777/JK/02363 z 6 października 1948 r., CAW, TAP nr 37/52/2362.

W II RP był odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1937), brązowym (1938) i srebrnym (1939) Medalem za Długoletnią Służbę, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921 (1928), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1929), Odznaką Honorową PCK (1939), Odznaką Szkoły Aplikacyjnej (1922) i Państwową Odznaką Sportową (1936), a po wojnie Medalem za Odrę, Nysę, Bałtyk (1946), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 (1946), Odznaką Grunwaldzką (1946) i medalem „Za pobiędu nad Giermaniej” (1946). Awanse: porucznik 21 lutego 1919 roku; kapitan 24 września 1920 roku; major 1 stycznia 1928 roku; podpułkownik/komandor porucznik 19 marca 1937 roku²⁶. Według zachowanej legitymacji oficerskiej w 1939 roku miał otrzymać awans na stopień komandora – podczas pobytu w niewoli. Otrzymał ten awans ponownie w dniu 6 lutego 1946 roku. Z dokumentów wynika, że 4 grudnia 1947 roku złożył też ponownie przysięgę wojskową.

Adam Unieszowski był zawsze zaangażowany w działalność społeczną. Przed wojną był przez osiem lat sekretarzem Towarzystwa Wiedzy Wojskowej w sekcjach sanitarnych we Lwowie, Chełmie Lubelskim i Brześciu, a od 1945 roku był przewodniczącym Koła Naukowego Lekarzy Marynarki Wojennej w Gdyni. W organizacjach tych, a także w Kole Naukowym Lekarzy Szpitala Powszechnego we Lwowie, w Towarzystwach Lekarskich Lwowskim, Chełmskim i Brzeskim wygłosił w sumie 11 odczytów i 29 referatów z zakresu chirurgii klinicznej, streszczanych w „Polskiej Gazecie Lekarskiej” i w „Lekarzu Wojskowym”. Był też wiceprezesem Towarzystwa Polskiego Czerwonego Krzyża w Gdyni (1936–1939) i aktywnym członkiem Polskiego Towarzystwa Chirurgicznego.

W dniu 23 listopada 1921 roku Adam Unieszowski ożenił się z Walerią Jadwigą (ur. 14 grudnia 1902, zm. 27 czerwca 1964), z domu Mysort, córką Stanisława i Petronelli z domu Żurawińskiej. „Bardzo piękna i elegancka żona”²⁷ oficera przed wojną nie musiała pracować zarobkowo,

²⁶ Wg: *Kadry morskie Rzeczypospolitej*, t. 5, *Polska Marynarka Wojenna*, red. J.K. Sawicki, Polskie Towarzystwo Nautologiczne, Akademia Marynarki Wojennej, Gdynia 2011, s. 625–626, przyjęty do WP dekretem z 15 marca 1919 r. w stopniu por. lek.; kpt. dr lek. z dniem starszeństwa 1 stycznia 1928 r. [błąd?], lokata 8; mjr dr lek. z dniem starszeństwa 1 stycznia 1928 r., lokata 6; ppłk. dr lek. z dniem starszeństwa 19 marca 1937 r. lokata 2; kmdr por. dr lek. z dniem starszeństwa 19 marca 1937 r.

²⁷ Centrum Badań nad Zagładą Żydów, <https://getto.pl/en/Events/Waleria-Unieszowska-Petroslawa-Dzialala-w-PKB-pomagala-zdobyc-mieszkania-dla-podopiecznych> [dostęp: 29.09.2023].

po wojnie została bibliotekarzem. Według informacji rodziny, Waleria przed wojną służyła w wywiadzie. To całkiem prawdopodobne: podczas okupacji Waleria ps. „Petrosława” była członkiem Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa i AK. Współpracowała z Sądem Specjalnym i komórką zbierającą dane o szmalcownikach szantażujących Żydów i ukrywających się polskich oficerów. Zajmowała się też dokarmianiem dzieci z getta i załatwianiem miejsc u żon oficerów-znajomych Adama dla ukrywających się Żydów. Ta konspiracja odbywała się w poczekalni gabinetu lekarskiego Adama przy ul. Żymirskiego 113. W okresie powojennym była więźniem politycznym z nieustalonych przyczyn²⁸.

Drugą żoną Adama była Maria Irena primo voto Masłowska z domu Czekańska.

Starszy syn Adama sierżant podchorąży Zdzisław Unieszowski ps. „Kobra” (ur. 30 marca 1923, zm. 10 sierpnia 1944), student tajnej Politechniki Warszawskiej, w Powstaniu Warszawskim służył w 1. plutonie „Sad” 2. kompanii „Rudy” batalionu AK „Zośka”. Poległ na ul. Okopowej. Pośmiertnie awansowany do stopniu podporucznika, odznaczony Krzyżem Walecznych, spoczywa w kwaterze batalionu „Zośka” na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach²⁹.

Jeśli wierzyć wspomnianej wyżej ankiecie personalnej z 1948 roku, młodszy syn Artur Unieszowski ps. „Kola” (ur. 18 czerwca 1926, zm. 25 sierpnia 1985) nie był członkiem AK. A może ojciec o tym nie wiedział? I tak się zdarzało. Podczas okupacji Artur uczył się w szkole handlowej. Z danych Muzeum Powstania Warszawskiego wiadomo, że miał stopień kaprała podchorążego w Powstańczych Oddziałach Specjalnych „Jerzyki” – formalnie niewchodzących w skład AK. W Powstaniu Warszawskim walczył na Starym Mieście, kanałami przeszedł na Żoliborz i dalej, do Kampinosu³⁰. Po wojnie studiował medycynę w Gdańsku i był chirurgiem³¹.

W Powstaniu Warszawskim brał również udział starszy strzelec Jerzy Unieszowski ps. „Kozera” (ur. 27 marca 1914, zm. 16 września 1944), żołnierz kompanii AK „Gertruda”, który poległ na ul. Koszy-

²⁸ Nagrobek, Cmentarz Stare Powązki, kwatera 210, rząd 4, miejsce 12.

²⁹ *Zdzisław Unieszowski*, Muzeum Powstania Warszawskiego, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/zdzislaw-unieszowski,46944.html> [dostęp: 21.09.2023].

³⁰ *Artur Unieszowski*, Muzeum Powstania Warszawskiego, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/artur-unieszowski,590.html> [dostęp: 21.09.2023].

³¹ Nagrobek, Cmentarz Stare Powązki, kwatera 210, rząd 4, miejsce 12.

kowej 45 po przejściu kanałami ze Starego Miasta³² [PW3]. Był synem Janusza – brata stryjecznego Adama, przed wojną właściciela wytwórni optyczno-mechanicznej przy ul. Chłodnej 37.

Maciej Białecki

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum rodzinne, dzięki uprzejmości Anny Unieszowskiej, oraz informacje od członków rodziny, Alicji Mazurek i Anny Unieszowskiej.

Centralne Archiwum Wojskowe, sygn. II.56.2744.

Wojskowe Biuro Badań Historycznych, sygn. II.52.1.

Centralne Archiwum Wojskowe, TAP nr 37/52/2362.

Opracowania

Jeziński Zdzisław, *Lekarze polscy na Pomorzu w okresie okupacji hitlerowskiej (1939–1945)*, „Annales Academiae Medicae Gedanensis” 2008, t. 38, s. 9–24.

Kaczmarek Kazimierz, *Komendanci szpitala Marynarki Wojennej*, „Lekarz Wojskowy” 1985, t. 61, nr 11–12, s. 784–790.

Kadry morskie Rzeczypospolitej, t. 5, *Polska Marynarka Wojenna*, red. J.K. Sawicki, Polskie Towarzystwo Nautologiczne, Akademia Marynarki Wojennej, Gdynia 2011, s. 625–626.

Kolejewski Andrzej, *W 76. rocznicę wybuchu II wojny światowej*, cz. 3, „Pomorski Magazyn Lekarski” 2015, nr 11.

Komandor dr med. Adam Unieszowski, [opr. Augustyn Dolatkowski] „Służba Zdrowia” 1969, nr 16, s. 2.

Sztandau Henryk, *6. Obwód Armii Krajowej Praga*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2010.

Tyszkiewicz Jan, *Powstańczy szpital i punkt opiekuńczy w Instytucie Weterynaryjnym na Grochowie (1 sierpnia–20 września 1944)*, „Kronika Warszawy” 2014, nr 1, s. 80–91.

Netografia

Artur Unieszowski, Muzeum Powstania Warszawskiego, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/artur-unieszowski,590.html> [dostęp: 21.09.2023].

Centrum Badań nad Zagładą Żydów, <https://getto.pl/en/Events/Waleria-Unieszowska-Petrosława-Działala-w-PKB-pomagala-zdobyc-mieszkania-dla-podopiecznych> [dostęp: 29.09.2023].

³² Jerzy Unieszowski, Muzeum Powstania Warszawskiego, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/jerzy-unieszowski,46943.html> [dostęp: 21.09.2023].

Dęga Kazimierz, *Historia obiektu Marynarki Wojennej Oksywie ul. kmdr. Grudzińskiego 4*, <https://womp-gdynia.wp.mil.pl/pl/pages/tradycje-2017-01-16-6/> [dostęp: 21.09.2023].

Encyklopedia Medyków Powstania Warszawskiego, <https://lekarzepowstania.pl/osoba/adam-uniszewski-julian/> [dostęp: 21.09.2023].

Jerzy Unieszowski, Muzeum Powstania Warszawskiego, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/jerzy-unieszowski,46943.html> [dostęp: 21.09.2023].

Jędrzejewska Halina, *Lekarze Powstania Warszawskiego*, <https://www.tlw.waw.pl/lista-lekarzy-i-medykow-pelniacych-obowiazki-lekarzy-w-powstaniu-warszawskim-1944-t-v/> [dostęp: 28.09.2022].

Kozłowski Waldemar Antoni, *Sklepy, hotele, kina, restauracje, banki, krawcy, lekarze, piekarnie, browary, gorzelnie, piwiarnie, cukiernie, lodziarnie, firmy, fryzjerzy, owocarnie, manufaktury, kawiarnie, łaźnie, apteki, szewcy, młyny, księgarnie, kioski, herbaciarnie, karczmy i inne obiekty codziennego użytku w Chełmie w latach 1918–1939*, Chełm 2020, <http://waldemarkozlowski.pl/wp-content/uploads/2020/09/sklepy.pdf> [dostęp: 28.09.2022].

Zdzisław Unieszowski, Muzeum Powstania Warszawskiego, <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/zdzislaw-unieszowski,46944.html> [dostęp: 21.09.2023].

Od lewej: Ewa Unieszowska, pierwsza córka Juliana, Jan Unieszowski, Julian Unieszowski, druga córka Juliana, Witold Unieszowski, Adam Unieszowski (niżej).
Lata 20. XX w. Archiwum rodzinne

Adam Unieszowski, 1919 r.
Archiwum rodzinne

Adam Unieszowski, 1944 r.
Archiwum rodzinne

Adam Unieszowski, 1937 r.
Archiwum rodzinne

Profiles Of Warsaw Insurgents

Captain Doctor Adam Unieszowski (1890–1969)

Keywords

Adam Unieszowski, Warsaw Uprising, the Navy, Naval Hospital, Stalag XX A in Toruń

Abstract

Capt. Adam Unieszowski alias “Julian” (1890–1969) took part in World War I as a doctor and as head of the army sanitation unit in the 1920 Polish-Bolshevik war. In the Second Polish Republic, he was a professional military officer. From 1932 to 1939, he was commander of the Naval Sea Hospital in Gdynia-Oksywie. In September 1939, he served as Chief of Sanitary of the Polish Navy, after which he was taken prisoner for several months, in Stalag XX A. During the Warsaw Uprising, he was commander of the Home Army field hospital in Grochów. After the war, he returned to the Navy as head of the surgical department of the Naval Hospital. He left the service for political reasons in 1949.

Gestalten der Warschauer Aufständischen

Kommandant Dr. Adam Unieszowski (1890–1969)

Schlüsselwörter

Adam Unieszowski, Warschauer Aufstand, Kriegsmarine, Meereskrankenhaus, Stalag XX A in Toruń

Zusammenfassung

Kommandant Dr. Adam Unieszowski, Pseudonym „Julian“ (1890–1969), nahm als Arzt am Ersten Weltkrieg und als Chef des Sanitätsdienstes der Armee am Polnisch-Bolschewistischen Krieg von 1920 teil. In der Zweiten Republik war er Berufsmilitär. Von 1932 bis 1939 war er Kommandant des Meereskrankenhauses der Kriegsmarine in Gdynia-Oksywie. Im September 1939 diente er als Sanitätschef der Polnischen Kriegsmarine, danach wurde er für mehrere Monate im Stalag XX A gefangen gehalten. Während des Warschauer Aufstands war er Kommandant des Feldkrankenhauses der Polnischen Heimatarmee in Grochów. Nach dem Krieg kehrte er zur Kriegsmarine zurück und wurde Chef der chirurgischen Abteilung des Meereskrankenhauses der Kriegsmarine. Er verließ den Dienst aus politischen Gründen im Jahr 1949.

Личности Варшавских Повстанцев

Командор д-р Адам Унешовский (1890–1969)

Ключевые слова

Адам Унешовский, Варшавское восстание, военно-морской флот, военно-морской госпиталь, шталаг XX А в Торунь

Резюме

Командор д-р Адам Унешовский, подпольная кличка «Юлиан» (1890–1969) участвовал в Первой мировой войне в качестве врача и начальника армейской санитарной службы во время польско-большевистской войны 1920 года. В довоенной Польше он служил профессиональным военным. С 1932 по 1939 год руководил Военно-морским госпиталем в Гдыне-Оксыве. В сентябре 1939 года служил главой Санитарной службы польского ВМФ, затем на несколько месяцев попал в плен, в Шталаг XX А. Во время Варшавского восстания был начальником полевого госпиталя Армии Крайовой в районе Грохув. После войны Унешовский вернулся на службу в ВМФ и возглавил хирургическое отделение Военно-морского госпиталя. В 1949 году он покинул службу по политическим соображениям.